

Enzymy

RNDr. Bohuslava Trnková
ÚKBLD 1.LF UK

- z řeckého "zymé" - kvasnice
- specifické katalyzátory chemických reakcí v živých organismech
- i v nejjednodušší buňce více než 3000 enzymů, druhová specifita
- bílkovinné makromolekuly, většinou složené - kofaktor (přenos atomů, skupin, elektronů aj.)
pevně vázaný = prostetická skupina
- zvyšují rychlost reakce oběma směry, neovlivňují složení rovnovážné směsi (směr je dán energetickými a koncentračními poměry)

Mechanismus enzymové katalýzy

Enzymy jsou:

- **vysoce účinné** (přeměna až $5 \cdot 10^4$ molekul substrátu za 1 s)
- **značně specifické:**

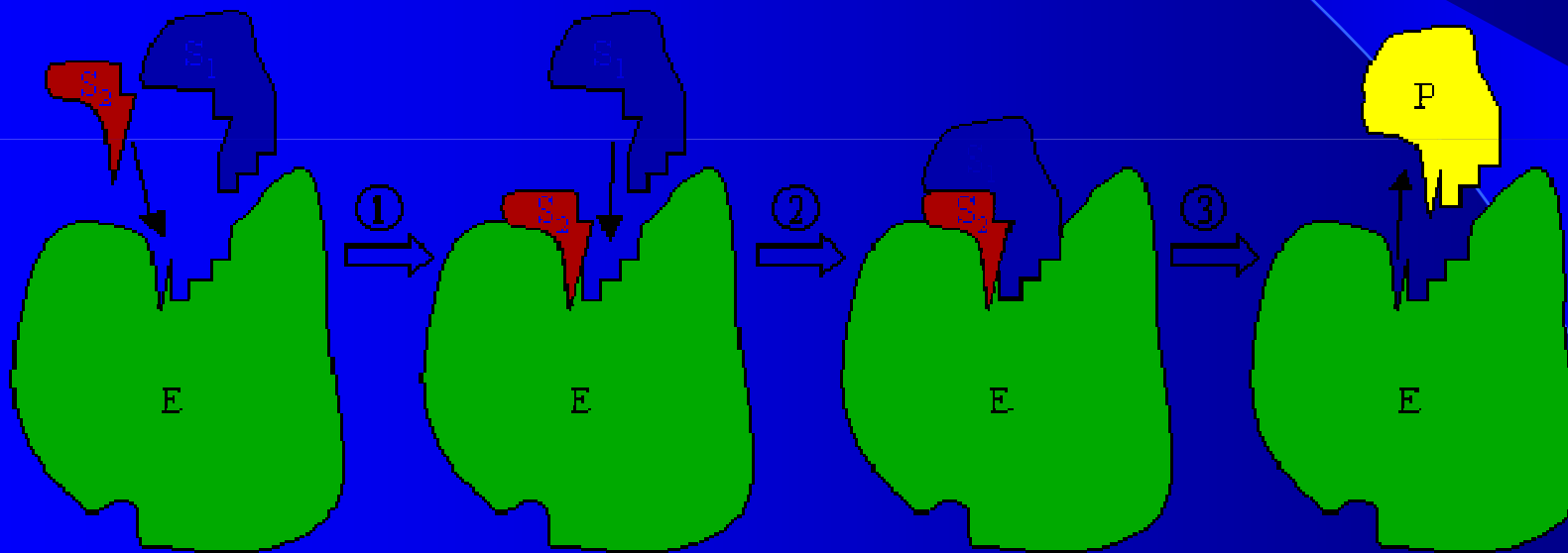
Substrátová specifita:

Reakční specifita

alkalické fosfatasy, kyselé fosfatasy – odštěpují fosfátovou skupinu z různých sloučenin

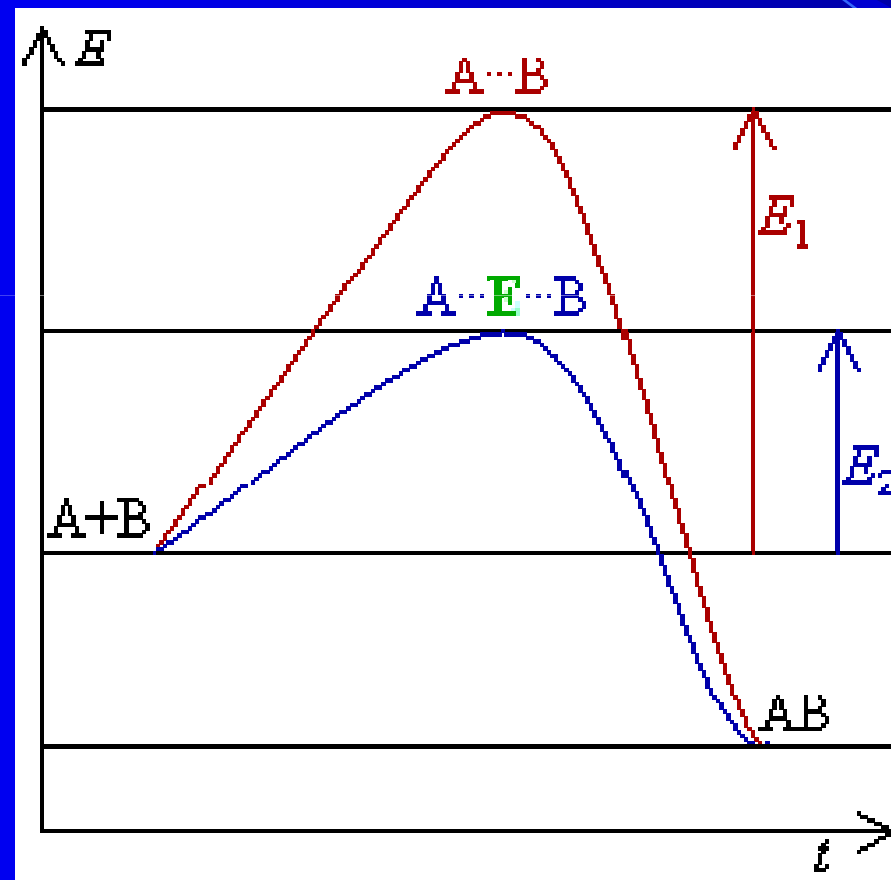
Průběh reakce katalysované enzymem: syntesa produktu ze 2 substrátů

- pracují za **mírných podmínek** (teplota 20 - 40°C, tlak 0,1 MPa, pH kolem 7)
- účinek lze snadno **regulovat**, často na několika úrovních
- **působí snížení energetické bariéry**, reakce probíhá uvnitř **aktivního centra**, efekt přiblížení (vazba 2 substrátů těsně k sobě), **specifické prostředí aktivního centra** (ztráta hydratačního obalu, vyšší koncentrace substrátu (až 10^5 x), reaktivnější skupiny), **efekt orientace substrátu** (snížení aktivační energie)

- složitá struktura - citlivá na řadu vlivů (denaturace)
- jsou stále odbourávány a syntetizovány

Snížení aktivační energie chemické reakce při katalyze enzymem

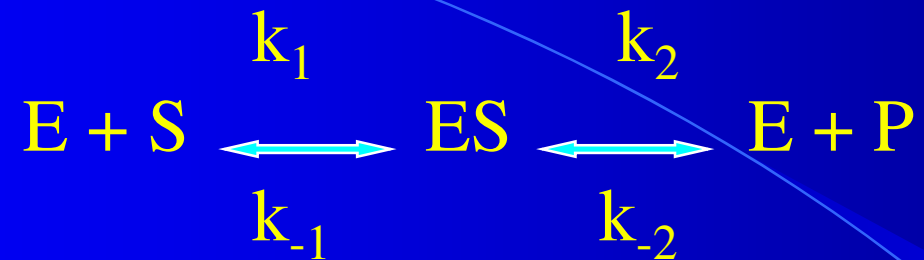
Kinetika enzymových reakcí

Rychlost závisí na :

- koncentraci substrátu a množství enzymu
- fyzikálně-chemických vlastnostech prostředí
- přítomnosti efektorů

Vliv koncentrace substrátu a množství enzymu

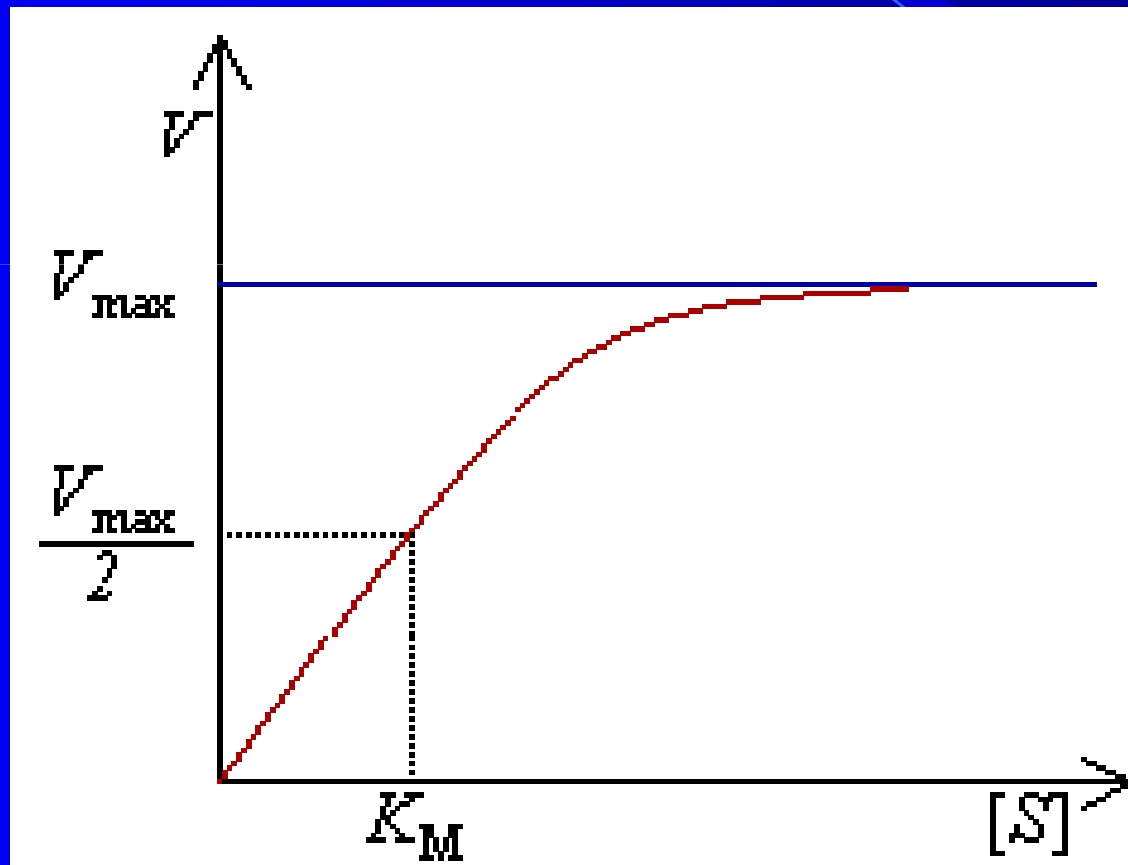

K_M Michaelisova konstanta

- nezávislá na $[E]$,
- závisí na: prostředí (pH, t, efektory), substrátu, charakterizuje katalytické vlastnosti enzymu vzhledem k příslušnému substrátu, je úměrná disociační konstantě komplexu ES, čím nižší je K_M , tím vyšší je afinita enzymu k danému substrátu

Hodnoty K_M : 10^{-1} - 10^{-6} mol/l

Graf závislosti reakční rychlosti na koncentraci substrátu při konstantní koncentraci enzymu

Fyzikálně-chemické vlastnosti prostředí:

- pH (ALP, ACP, trávicí enzymy –
žaludek x slinivka, pepsin pH 1,5-2,0, trypsin 8-11)
- teplota rychlost vzrůstá s teplotou, při vyšší teplotě
může dojít k denaturaci bílkovinné části
→ **optimální teplota enzymu (optimum 37⁰ C)**
- oxidoredukční stav organismu (součást aktivního
centra jsou skupiny -SH nebo -S-S-, iontový náboj
bílkoviny)

Efektory

- přirozené (metabolity, koenzymy),
- nepřirozené (léčiva, jedy)

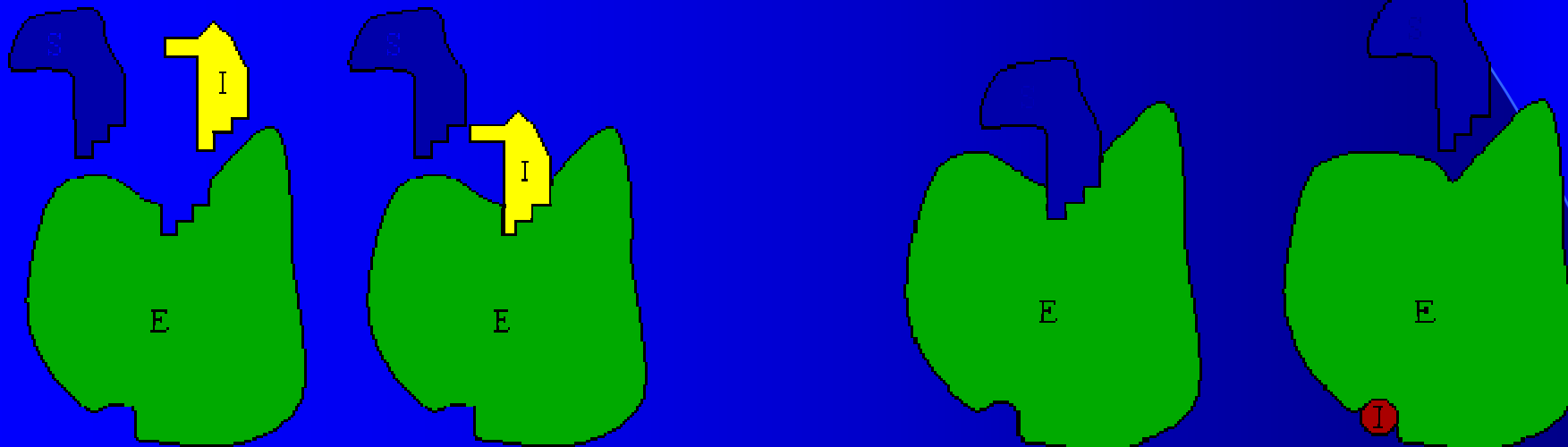
pozitivní = aktivátory (ionty kovů, organické látky, váží se vratně na molekulu)

snižující = inhibitory (látky nejrůznější povahy, polypeptidy-trypsin, srážení krve, léky)

Vliv efektorů (aktivátory nebo inhibitory)

Molekula inhibitoru je podobná molekule substrátu, nadbytek substrátu může inhibitor vytěsnit

Molekula inhibitoru se váže na jiné místo na enzymu, změní se struktura aktivního centra

Měření enzymatické aktivity:

měří se reakční rychlost příslušných reakcí

množství přeměněného substrátu je limitováno koncentrací enzymu, ev. jeho katalytickou aktivitou - reakce nultého řádu

jednotky stanovení:

IU - množství enzymu, katalyzující přeměnu 1 molu substrátu při standardních podmínkách.

-katal (SI) - rychlost přeměny substrátu = množství katalyzátoru, které přemění za stand. podmínek za 1 s 1 mol substrátu ($\mu\text{kat} = 10^{-6} \text{ kat}$, $\text{nkat} = 10^{-9} \text{ kat}$),

$1 \text{ IU} = 16,67 \text{ nkat}$, $1 \text{ kat} = 6.107 \text{ IU}$

koncentrace katalytické aktivity - kat/l

Pozor: hmotnostní koncentrace enzymu = $\mu\text{g/l}$

ROZDĚLENÍ A NÁZVOSLOVÍ

1961 - systémové rozdělení s názvy podle substrátu a typu reakce

1. oxidoreduktasy - mezimolekulové oxidačně redukční přeměny (**dehydrogenasy**)
2. transferasy - přenos skupin v aktivované formě (**AST, DNA-, RNA -polymerasy**)
3. hydrolasy - hydrolytické štěpení vazeb (**proteasy**)
4. lyasy - nehydrolytické štěpení (**aldolasa**)
5. izomerasy - vnitromolekulové přesuny (izomery)
6. ligasy - katalýza vzniku energeticky náročných vazeb (**syntetasy** - spotřeba ATP)

Jméno každého enzymu - E.C. + čtyřmístné kódy

Výskyt enzymů v organismu

v jednotlivých tkáních odlišný obsah (specifické – pepsin x široce distribuované - LD), orgánová specifita, buněčná lokalizace (mitochondrie, jádro, cyt. retikulum)

- za patologických stavů → změna permeability buněčné membrány → vyplavení enzymů do krve → vyšší koncentrace

(zánět → cytoplazmatické enzymy, zánik b. → i strukturálně vázané enzymy)

- zvýšená produkce enzymů

- v moči - enzymy s malou molekulou i za fyziolog. stavu (AMS)

Význam enzymů v medicíně

- **Diagnostická funkce** - měření katalytické koncentrace enzymů v krevní plazmě:
  - **sekreční enzymy** - dodávány z orgánů, aby plnily fyziol.funkce, aktivita klesá při poškození orgánu
  - **e. intracelulární** - aktivita mnohonásobně vzroste při poškození orgánu, rozlišení postižení pomocí izoenzymů
- **Chemická funkce** - stanovení různých analytů (specifičtější, citlivější, rychlejší, jednodušší)
- **Léčiva** - trávicí e., hydrolasy (čištění nekrotických ran, rozpouštění trombů)

Izoenzymy

stejná katalytická aktivita je projevem více než 1 typu molekuly enzymu (liší se pořadí AA v bílkovinné části)

- orgánově specifické, u všech lidí (LD), odbourávají se různě rychle
- diagnostický význam
  - zvýšená aktivita izoenzymu z určité tkáně při zvýšené celkové katalytické koncentraci (rozlišení zdroje, potvrzení diagnózy)
  - patologické změny ve složení izoenzymů při nezvýšené celkové katalytické koncentraci (vliv léčby)

Rozlišení: elektroforeticky, imunochemicky

Alaninaminotransferasa -ALT, L-alanin:2-oxoglutarátaminotransferasa EC 2.6.1.2

- přenos aminoskupiny z AA
- nachází se ve všech orgánech, zejména v jaterní tkáni, lokalizována v cytoplazmě, poločas přeměny průměrně 2 dny, do oběhu i při malém poškození buněčné membrány
- zvýšená katalytická koncentrace je první známkou akutní hepatitidy
- zvýšení i při chronickém poškození, cirhóze, obstrukčním ikteru

Aspartátaminotransferasa -AST, L-aspartát:2-oxoglutarátaminotransferasa EC 2.6.1.1

- přenos aminoskupiny z AA
- vnitrobuněčný enzym - především v srdečním svalu, v játrech a kosterním svalstvu, poločas katabolizmu 12-24 hod.,
- lokalizován v cytoplazmě (65%) a vázaný v mitochondriích (35% - pro jaterní b.).
- zvýšení katalytické koncentrace = nekróza buňky
→ zvýšení i při infarktu myokardu (4-8 hod. po atace), myokarditidách, onemocněních kosterního svalstva (zhmoždění svalu), při chorobách jater

Gamaglutamyltransferasa-GMT,

D-glutamin:glutamyltransferasa EC2.3.2.2

- přenos gamaglutamylového zbytku
- vyskytuje se v membránách buněk s vysokou sekreční nebo absorpční schopností (epitel žlučového systému, jaterní kanalikuly, proximální tubuly, b.střevního kartáčového lemu),
- patologické zvýšení - u hepatobiliárních onemocnění (játra, žlučové cesty, pankreat), obstrukce žluč. cest, chronické hepatitidy, toxická poškození jater, cirhóza, při alkoholickém poškození jater

Alfa-amylasa, AMS

Alfa-1,4-glukan-4-glukanohydrolasa EC 3.2.1.1

- produkován ve slinivce (pankreatický izoenzym), slinných žlázách, vylučuje se i potem (izoenzymy)
- štěpí vazby α -D-1-4 vazby sacharidů, zahajuje štěpení polysacharidů v ústní dutině
- aktivuje se Cl, Br a J ionty, nutná přítomnost iontů Ca^{2+} (antikoagulans - heparin)
- akutní a chronické pankreatitidy, vyšetření v moči prodlužuje záchytnost akutní pankreatitidy (7-10 dní), makroamylasémie (zvýšení v séru, v moči normální)

Kreatinkináza – CK, ATP:kreatin N-fosfotransferasa EC 2.7.3.2

- lokalizován v cytoplazmě a mitochondriích
- katalyzuje štěpení kreatinfosfátu na kreatin a ATP, účastní se přenosu ATP z mitochondrií do myofibril, hlavní enzym svalového metabolismu
- většina aktivity pochází z kosterního svalstva
- 3 izoenzymy
- dif.dg a sledování terapie onemocnění srdce, při zánětlivých a degenerativních onemocněních svalů (intramuskul.injekce, svalová námaha, křeče, po žihadle)

izoenzymy CK MB

molekula se skládá ze 2 podjednotek (M , B)

→ 3 izoenzymy MM - svalový, BB - mozkový,
MB - myokardiální

zvýšení při infarktu myokardu - za 4-6 hod.

stanovení váhové hmotnosti - μg

Alkalická fosfatasa, ALP

Orthofosfát-monoester-fosfohydrolasa, EC 3.1.3.1.,
pH optimum 10

- katalyzuje hydrolýzu org.esterů kys.fosforečné
- vyskytuje se v játrech, kostech, střevní a placentární tkáni, v menší míře ve žlučovodech, proximálním tubulu ledviny, v mléčné žláze při laktaci, poločas rozpadu 3-7 dní
- 4 izoenzymy (jaterní, střevní, kostní, placentární)

ALP

- zvýšení při chorobách jater a žlučových cest, hepatitidách, obstrukcích žlučových cest, metastázách do jater, mononukleózy)
- zvýšení kostního izoenzymu - zvýšená aktivita osteoblastů (rachitida, metastázy do kostí, osteosarkom, tvorba svalku po zlomenině).
U dětí hodnoty vysoké až vyšší - závisí na věku

Kyselá fosfatasa, ACP

Orthofosfát-monoester-fosfohydrolasa, EC 3.1.3.2,
kyselé optimum, pH 4,5 - 6,0)

- vyskytuje se v prostatě, kostech, játrech, erytrocytech, trombocytech (při srážení krve), v moči
- citlivý enzym, sérum je nutné okamžitě oddělit od krvinek a okyselit na pH=5
- několik izoenzymů, diagnosticky nejvýznamnější prostatický izoenzym (90 %)
- charakterizuje aktivitu osteoklastů (osteoklastické metastázy), rozpad kostní hmoty

Laktátdehydrogenasa - LD

L-laktát:NAD⁺oxidoreduktasa EC 1.1.1.27

- vyskytuje se ve všech tkáních, ledviny, srdce, svaly, pankreas, játra, plíce
- molekula tvořena 4 podjednotkami, 2 typy (H, M) = **5 izoenzymů** (LD1-HHHH, LD2 - HHHM, ...LD5 -MMMM) poločas LD1 4,7 dne, LD5 10 hod. v srdci LD1 více než 45% celk.LD, v játrech LD5 více než 45% celk.LD
- stanovení izoenzymů - elektroforeticky
- jaterní onemocnění, nespecifický marker nádorového onemocnění, infarktu myokardu

Lipasa, LPS - triacylglycerol- acylhydrolasa EC

3.1.1.3

- katalyzuje postupnou **hydrolýzu** triacylglycerolů na glycerol a mastné kyseliny
- v buňkách **pankreatu**, mukózní vrstvě tenkého střeva, endoteliích cév, buňkách tukové tkáně,
- klinicky významné - hodnoty **izoenzymu** – **pankreatické lipasy** (lépe než AMS)